

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 22 (2024)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.22.45

Anna Strojna-Krzystanek

Politechnika Krakowska

ORCID 0000-0003-1690-1543

Odbitki litograficzne skryptów autorstwa profesorów Politechniki Lwowskiej w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej

Od czasów Gutenberga na kolejny przełomowy wynalazek w drukarstwie przyszło czekać blisko 350 lat. Wszystko zaczęło się od pośpiechu, prania i zawodnej pamięci. Źródła podają, że Alois Senefelder, wynalazca litografii, w wielkim pośpiechu sporządził listę rzeczy do prania, a nie mając kartki papieru spisał ją na materiale jaki miał pod ręką, czyli na kamieniu¹. Trudno było zmyć ową listę dzięki czemu uświadomił sobie, że właśnie odkrył nowy sposób kopiowania. Było to coś, czego poszukiwał od wielu lat – sposobu na tanie drukowanie. Rok 1796 jest uznawany za początek rozwoju litografii. Słowo „litografia” pochodzi z greki. Sam Senefeldera nazywał ten proces „drukami kamiennymi”².

Od początku litografia spotkała się z dużym zainteresowaniem wśród artystów, drukarzy, geodetów, muzyków. Wszyscy, którzy do tej pory wytwarzali ilustracje przy użyciu miedziorytu szybko docenili korzyści jakie płynęły ze stosowania nowej metody. Do wykonania grafiki nie był już potrzebny specjalista – miedziorytnik. Ilustrację na kamieniu czy płycie mógł już wykonać każdy posiadający na poziomie co najmniej podstawowym umiejętności artystyczne. Produktem finalnym była odbita na papierze ilustracja, lub tekst. Oprócz łatwej metody wykonania odbitki, niska cena produkcji była kolejnym czynnikiem, który decydował o wyborze litografii. Ilustracja wykonana tą techniką była pięciokrotnie tańsza niż ta odbita z miedziorytów.

Szybko te technikę zaimplementowali do swoich potrzeb artyści. Również ruch wydawniczy rozszerzył swoją ofertę o książki bogate w materiał ilustracyjny. Coraz częściej słowo litografia kojarzyć się zaczęło z ilustracjami wykonanymi tą techniką na kamieniu bądź na płytach cynowych. Jeśli odbiorca zainteresowany był szybkim i tanim sposobem powielenia odręcznie napisanego tekstu, fotografii czy rysunku, to wybór litografii był idealnym dla niego rozwiązaniem.

Z dużego wachlarza możliwości jakie dawała litografia chętnie korzystali studenci szkół wyższych na terenach polskich w XIX wieku. Niewystarczająca liczba opracowań do nauki w języku ojczystym spowodowała, że właśnie ten rodzaj

---

1 The Engines of Our Ingenuity, University of Houston, [on-line] <https://www.uh.edu/engines/epi791.htm> – 5.10.2022.

2 *Litografia*, [on-line:] <https://litografia.pl> – 8.12.2022.

publikacji był jednym z pierwszych, które zostały wydrukowane przy użyciu litografii. Wśród studentów zaczęły krążyć pierwsze skrypty przypominające odbitkę odręcznego pisma i dla określenia tych tekstów zaczęto używać terminu – odbitka litograficzna. Synonimy tego słowa, jakie możemy znaleźć w literaturze przedmiotu to litografowane skrypty z akademii³, *litografowane* skrypty uniwersyteckie⁴.

Co kryje się zatem za tym nazewnictwem, czy termin „odbitka litograficzna” od początku jego stosowania oznaczał kopię odbitą z kamienia? Zastosowanie tego określenia wcale nie wskazywało jednoznacznie na sposób wykonania kopii. W końcu XIX wieku, zaczęto używać go w szerszym kontekście i dotyczył on wszystkich druków, w których pismo ręczne odbite zostało w technologii litografii pośredniej lub bezpośredniej, zarówno na kamieniu, jak i na płycie cynowej.

W polskiej literaturze naukowej nie ma opracowań, w których w sposób wyczerpujący przedstawione zostałyby zagadnienia dotyczące odbitek litograficznych skryptów czy podręczników wydawanych na wyższych uczelniach na terenach polskich w XIX i XX wieku. Poszukując informacji na temat naukowych opracowań dotyczących tej grupy wydawnictw można zauważyć skąpość źródeł naukowych. Bardzo dobrze została przedstawiona sytuacja procesu wydawniczego odbitek litograficznych na terenach XIX wiecznej Rosji. Są one przedmiotem badań naukowych rosyjskiej badaczki Anny Zaicewej (Анна Викторовна Зайцева)⁵, drukowanych i wydanych na uniwersytetach rosyjskich.

Lwów był największym ośrodkiem kultury na byłych ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku. Po II wojnie światowej znalazł się on poza granicami Polski co skutkowało tym, że badacze mieli ograniczony dostęp do źródeł. Naukowcy skupili się zatem na badaniach podręczników czy skryptów ze szkół wyższych, ograniczając się do tych ośrodków, które znalazły się w granicach Polski, jak na przykład Kraków. Literatura przedmiotu na temat odbitek wydanych na ziemiach polskich ogranicza się do dwóch publikacji. O odbitkach litograficznych druków muzycznych pisał Wojciech Tomaszewski⁶. Z kolei Magdalena Kwiatkowska w artykule *Warszawskie edycje podręczników medycznych w XIX i na początku XX wieku*⁷ podjęła się opisu

---

3 W. Wójcik, *Ks. Stanisław Celestyn Puławski (1866–1937)*, „Prawo Kanoniczne” 1975, r. 18, nr 1–2, s. 188, [on-line:] http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny-r1975-t18-n1_2/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny-r1975-t18-n1_2-s185-209/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny-r1975-t18-n1_2-s185-209.pdf – 8.12.2022.

4 M. Mylik, *Życie i dorobek naukowy ks. Stefana Pawlickiego CR (1839–1916)*, [w:] *Ks. Stefan Pawlicki CR: Człowiek nauki i wiary w służbie odnowy społecznej i duchowej*, red. W. Mleczko, Kraków 2016, s. 34, [on-line:] http://biblioteka.xcr.pl/wp-content/uploads/2019/01/DKP_14_Pawlicki_2016.pdf – 8.12.2022.

5 Pełny wykaz prac Anny Zaicewej do wyszukania w katalogu Rosyjskiej Biblioteki Państwowej: Российская государственная библиотека, [on-line:] <https://search.rsl.ru> –8.12.2022.

6 W. Tomaszewski, *Warszawskie edytorstwo muzyczne w latach 1772–1865*, [w:] *Szkice o kulturze muzycznej XIX wieku*, t. 5, red. Z. Cheachliński –a, Warszawa 1984, s. 93–159.

7 M. Kwiatkowska, *Warszawskie edycje podręczników medycznych w XIX i na początku XX wieku*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2011, r. 4, nr 1 (7), s. 234–249 [on-line:] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Forum_Bibliotek_Medycznych/Forum_Bibliotek_Medycznych

niektórych aspektów organizacji procesu wydawniczego tego rodzaju publikacji ze wskazaniem na grupy zawodowe włączone w ten proces. Na temat odbitek litograficznych na ówczesnej polskiej uczelni, Politechnice Lwowskiej⁸, mówiła Renata Samotyj podczas XII Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”, która odbyła się w Krakowie w 2014 r.

W zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej znajduje się 26 odbitek litograficznych, z których 17 woluminów to wydania skryptów, natomiast pozostałe 9 odbitek to atlasy. Są one materiałem ilustracyjnym do podręczników i zostały opublikowane w osobnym tomie. Wszystkie te wydawnictwa zostały wydane we Lwowie w przedziale czasowym od 1890 do 1921 r., a ich autorami są profesorowie Politechniki Lwowskiej.

W przypadku 2 atlasów, na których brakuje stron tytułowych, autorstwo zostało potwierdzone na podstawie danych informacyjnych na pozostałych stronach tych woluminów. Te informacje pierwotnie służyły drukarzowi jako wskazówki do łączenia arkuszy po wydruku. Przegląd informacji zawartych we wstępach, na stronach tytułowych i redakcyjnych oraz wszelkich odręcznych notatkach na odbitkach litograficznych dostarcza cennych informacji na temat procesu wydawniczego tych publikacji, autorów, redaktorów i ilustratorów.

Przedmiotem tego artykułu jest forma wydawnicza pierwszych skryptów wydanych w języku polskim.

Trudno jednoznacznie określić, w jaki sposób wszystkie odbitki litograficzne znalazły się w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej, gdyż nie zachowały się dokumenty poświadczające sposób ich nabycia. Jedyne dostępne źródło, na podstawie którego można wysnuć hipotezy dotyczące pozyskania tego zbioru, to inwentarze. Przeglądając i zestawiając te dane, można wskazać źródła pochodzenia odbitek.

W wyniku analizy sposobu nabycia odbitek można stwierdzić, że zakupiono sześć woluminów odbitek, natomiast dwie otrzymano w darze. W roku 1948 i 1949 wpisano do inwentarza sześć egzemplarzy odbitek z czego trzy posiadają proveniencję Henryka Dudka, który zmarł w Krakowie w roku 1954. Nie można zatem jednoznacznie stwierdzić, czy skrypty, na których widnieje jego znak własnościowy, zostały подарowane w roku 1948/49 nowo powstającej Bibliotece Politechniki Krakowskiej czy pozyskano je inną drogą. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że te woluminy zostały pozyskane ze zbiorów zabezpieczonych. Ponieważ w pierwszej kolejności do inwentarza wpisywane były książki pozyskane ze Zbiornic Księgozbiorów Zabezpieczonych.

Na kolejnych sześciu książkach znajdują się proveniencje wskazujące, że zostały przekazane przez Akademię Górniczą. Natomiast na pozostałych sześciu brak informacji dotyczących źródła ich pozyskania.

Przyszła Politechnika Lwowska została założona w czasach, gdy ziemie polskie były podzielone między zaborców. Uczelnie działające na tych ziemiach nie funkcjonowały według polskiego systemu oświaty. Unifikowano system oświatowy

---

-r2011-t4-n1_(7)/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_(7)-s234-249/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_(7)-s234-249.pdf – 8.12.2022.

8 Uczelnia zmieniała kilkakrotnie swoją nazwę: Akademia Techniczna (1844–1877), Szkoła Politechniczna (1877–1918), a od roku 1921 Politechnika Lwowska. Ostatnia nazwa uczelni będzie używana w artykule.

z systemami państw zaborczych. W ustanowionej w 1844 r. przez cesarza Ferdynanda I Akademii Technicznej wykłady były prowadzone w języku niemieckim. Również książki, z których korzystali studenci i profesorowie były napisane głównie w językach obcych: niemieckim i francuskim.

W 1867 r. ogłoszono autonomię w Galicji, a następnie wprowadzano powoli język polski jako język urzędowy do sądownictwa, administracji i szkolnictwa. Od roku 1871 język polski stał się językiem wykładowym na Politechnice Lwowskiej. Dekret cesarski umożliwił także powołanie nowych katedr i ustalanie wewnętrznych regulaminów, co znacznie poprawiło funkcjonowanie uczelni. Akademy Politechniki Lwowskiej rozpoczęli intensywne prace nad tworzeniem słownictwa technicznego w języku polskim.

Brak podręczników w rodzimym języku skutkowało tym, że w pierwszej kolejności dydaktycy rozpoczęli prace nad tłumaczeniami na język rodzimy niemieckich wydań książek technicznych. Studiowaniem na Politechnice Lwowskiej było zainteresowanych coraz więcej osób, co skutkowało większym zapotrzebowaniem na skrypty w języku polskim do nauki i egzaminów. Decyzja o prowadzeniu wykładów w języku polskim skłoniła organizacje studenckie do bliskiej współpracy z profesorami uczelni przy drukowaniu skryptów, a miała na celu zapewnienie studentom niezbędnych materiałów dydaktycznych. Inne miasta akademickie takie jak Kraków, Warszawa również drukowały własne skrypty. Potrzeba szybkiego dostarczenia polskich publikacji do rąk studentów skłoniła do wydawania skryptów w postaci odbitek litograficznych.

W równym stopniu studenci i akademicy brali udział w redagowaniu skryptów. W zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej znajdują się 52 podręczniki autorstwa profesorów Politechniki Lwowskiej, z czego tylko 26 było odbitkami litograficznymi, pozostałe natomiast zostały wydrukowane przy użyciu matryc drukarskich⁹.

Przyjęto, że jeśli na stronie tytułowej było napisane „nakładem własnym” to za redakcję oraz finansowanie odpowiedzialny był autor. Takich publikacji jest siedem, a ich autorami byli Jan Bogucki i Józef Rychter.

Bogucki zredagował następujące skrypty: 1) *Wykłady statyki budowli w lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 1*; 2) *Wykłady statyki budowli w lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 2: Teorya sklepień*; 3) *Wykłady statyki budowli w lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 3: Budowle ziemne i mury oporowe*; 4) *Wykłady statyki budowli w lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 4: Przykłady i tablice*. Jeden z egzemplarzy skryptów zawierał wstęp, który rzuca światło na genezę jego powstania. Dowiadujemy się z niego, że *Wykłady statyki budowli w lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 1* powstały w miejsce trzeciego wydania podręcznika *Statyki budowli* autorstwa Maksymiliana Thulliego. Poprzednie dwa wydania tego podręcznika zostały wydrukowane w latach 1887 i 1902.

Autorem i redaktorem tekstu dwóch skryptów był również Józef Rychter. W roku 1890 wydał *Projektowanie komunikacyj, roboty ziemne, budowa dróg*, a w roku 1894 *Roboty wodne. Część 1: Pomiaru wodne, rowy i kanały*.

---

⁹ Wykaz profesorów – autorów podręczników podaje A. Górską w artykule *Lwowiana w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej. Analiza najstarszych inwentarzy przybytków (1946–1961)*, „Biblioteka” 2010, nr 14 (23), s. 247–259, [on line:] <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/b/article/view/176> – 30.11.2023.

Nakład własny sugerował dodatkowy udział w procesie wydania dzieł. Wydaje się, że profesorowie uczelni finansowali to przedsięwzięcie wydawnicze, aby sprzedaż skryptów pokryła koszty druku. Biorąc udział w dystrybucji, sami angażowali się w rozpowszechnianie materiałów. Skrypt przeznaczony do sprzedaży znajdował się pod prywatną pieczę profesora. Na jednej publikacji widnieje informacja, że „dany tytuł dostępny jest do nabycia u autora”¹⁰.

W skrypcie *Roboty wodne. Część 1: Pomiary wodne, rowy i kanały* autorstwa Józefa Rychtera oznaczenie „nakład autora” dotyczyło wyłącznie prac redakcyjnych autora, a nie finansowania samego nakładu. We wstępie do skryptu, Rychter zaznacza, że na wydanie tego tomu otrzymał subwencję z Ministerstwa Wyznań i Oświaty. Dzięki temu wsparciu pozycja została wydana jako drugi tom w serii Biblioteka Politechniczna. Warto zauważyć, że mimo znacznego wsparcia finansowego uzyskanego od Ministerstwa, wydanie tego tytułu było możliwe również dzięki korzystnym warunkom finansowym oferowanym przez firmę Obernetter z Monachium. Firma ta była odpowiedzialna za wykonanie odbitek litograficznych, które zostały zebrane w materiale pomocniczym do tekstu. Dodatek do skryptu obejmuje 17 tablic w formie atlasu wykonanych z dużą dokładnością i precyzją. To współfinansowanie i wsparcie ze strony przedsiębiorstwa znacznie ułatwiło i umożliwiło wydanie tego podręcznika. Ta informacja podkreśla, jak różnorodne źródła finansowania i współpracy były kluczowe dla publikacji naukowych tego rodzaju w owym czasie.

Liczba odbitek litograficznych autorstwa profesorów Politechniki Lwowskiej w zbiorach BPK

Autor	Liczba
Józef Rychter	3
Maksymilian Matakiewicz	2
Kazimierz Bartel	1
Karol Skibiński	1

Kolejna grupa pracowników dydaktycznych, która włączyła się w prace redakcyjne skryptów to asystenci. Byli to Stanisław Sarna i Antonii Plamitzer. Prace korektorskie dotyczące tekstu i rysunków wykonał Plamitzer w publikacji *Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej* z 1913 r. Natomiast Sarna był autorem rysunków do tego wydania. We wstępie do książki *Projektowanie komunikacji, roboty ziemne, budowa dróg* Rychtera z 1890 r. jest napisane, że Onufry Piekarski – asystent, dokonał korekty i redakcji tekstu tego skryptu¹¹.

Studenci to grupa, która najaktywniej zaangażowała się w dostarczanie materiałów do nauki swoim kolegom. Jednak zanim rozpoczęli prace nad redakcją

10 M. Thullie, *Przyczółki i filary kamienne mostów drewnianych i żelaznych*, Lwów 1891, s. 23.

11 Onufry Piekarski nie figuruje w spisie pracowników Politechniki Lwowskiej za lata 1844–1945; zob. Z. Popławski, *Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej w latach 1844–1945*, Kraków 1994. Nie ma go również w spisach pracowników, zamieszczonych w: *Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1889–1890*, Lwów 1889 oraz *Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1890–1891*, Lwów 1890.

skryptów, pomagali sobie w inny sposób Studenci, którzy mieli dobrą pamięć powtarzali, referowali wykłady swoim kolegom aby dać im sposobność do zrobienia korekty czy uzupełnienia notatek. Treść skryptów stanowił materiał wykładów jaką profesorowie uczelni technicznej we Lwowie przekazywali w formie ustnej słuchaczom. Osoby, które spisywały wykłady to studenci: Franciszek Barański, Izydor Stella-Sawicki, Franciszek Jakubik, Józef Kubala, Adolf Eisenstein.

W roku 1899 Józef Kubala i Franciszek Jakubik, słuchacze Politechniki wspólnie spisali i wydali wykłady Maksymiliana Thulliego *Mosty kratowe i żelazne filary kratowe*. Ze wstępu dowiadujemy się, że wobec braku materiałów do nauki, publikacja ta powstała z chęci pomocy kolegom. Profesor Thullie wspomógł finansowo studentów. To on w większości jest odpowiedzialny również za korektę tekstu.

Franciszek Jakubik był redaktorem technicznym i merytorycznym książki *Budowa dróg: projektowanie komunikacji, roboty ziemne, budowa dróg. Podług wykładów Karola Skibińskiego i innych dzieł* wydanej w latach 1900–1902, którą wydał samodzielnie. Zapis „1900–1902” na stronie tytułowej, wskazuje na czas, który był potrzebny na napisanie i zredagowanie skryptu.

Izydor Stella-Sawicki sfinansował i zredagował wykłady Thulliego w *Mostach łukowych* z 1904 r.

Wkład Adolfa Eisensteina w wydanej w 1909 r. publikacji pt. *Budownictwo: według wykładów* (t. 1) Gustawa Bisansa ograniczył się tylko do opracowania tekstu. Spośród studentów, którzy angażowali się w prace redakcyjne nad skryptami, tylko Stella-Sawicki i Kubala pracowali przez krótki okres czasu na lwowskiej uczelni.

Na podstawie analizy odbitek litograficznych przechowywanych w zbiorach BPK, można wywnioskować, że główny udział w pracach redakcyjnych przypadł studentom.

Ilustratorzy odpowiedzialni za rysunki techniczne mieli również istotny udział w procesie redakcyjnym, a liczba osób sporządzających ilustracje do skryptów była znaczna. Warto zauważyć, że choć nazwiska ilustratorów zazwyczaj pojawiały się jako podpisy pod rysunkami, to tylko na jednej z odbitek litograficznych widoczne jest nazwisko ilustratora na stronie tytułowej, a mianowicie jest to Ignacy Barber¹².

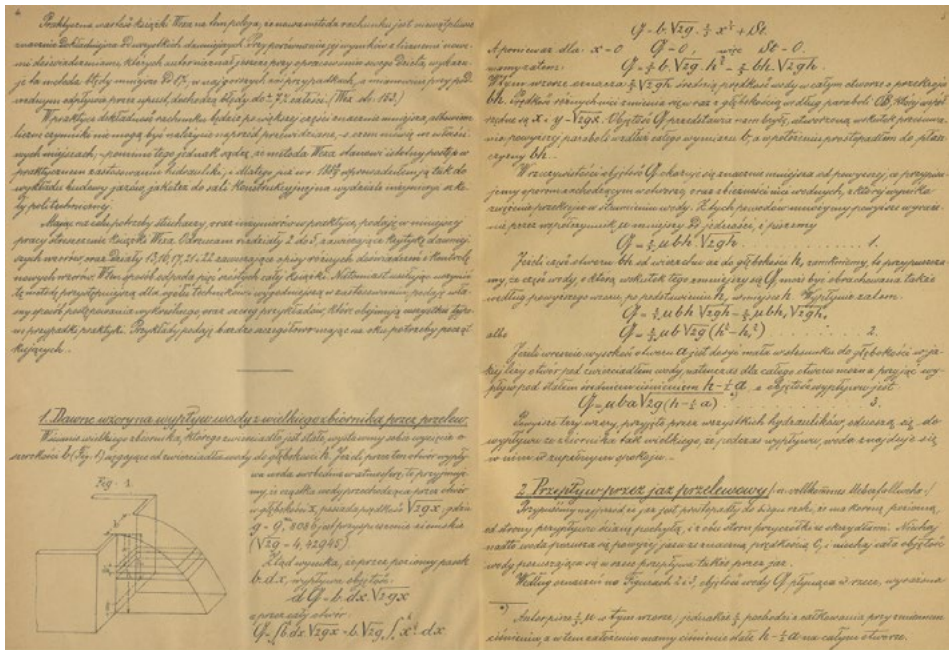
W książce *Mosty kratowe żelazne i filary kratowe* Thulliego z 1899 r. ilustrator Franciszek Biernkof oraz Marcei Marcichowski (1878–1926) zostali wymienieni we wstępie. Tylko Marcichowski był związany z uczelnią. W czasie kiedy wykonał ilustracje do skryptu był studentem. Później przez wiele lat pełnił funkcję asystenta katedry budowy mostów, następnie wykładowcy. Pod materiałami ilustracyjnymi w pozostałych egzemplarzach znajdują się podpisy osób. Nie wiadomo jednak jaki był ich wkład pracy w ich wykonanie, czy byli autorami rysunków czy tylko dokonali ich korekty, sprawdzili poprawność wykonania. Żadna z tych funkcji nie jest określona na odbitkach.

Dokonując analizy okładek oraz stron tytułowych wszystkich egzemplarzy można wnioskować, że redaktorzy nie przywiązywali większej uwagi do zdobień. Spośród 26 woluminów jedynie jeden egzemplarz *Budownictwo* Gustawa Bisansa z 1909 wydany w 2 częściach ma zdobioną okładkę.

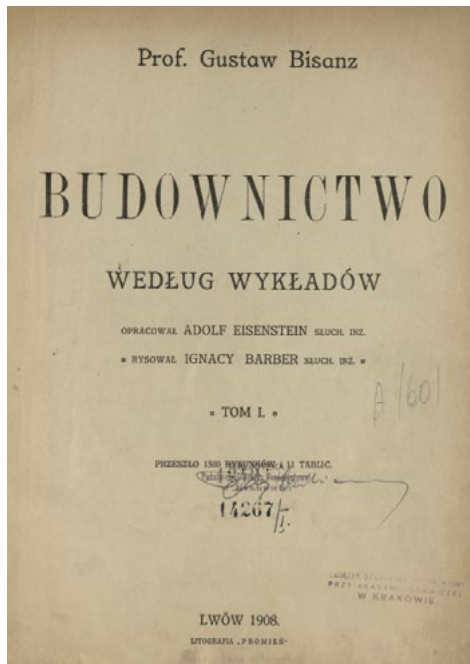
---

12 G. Bisans, *Budownictwo: według wykładów*, Lwów 1908.

Ilustracja 1. Druga i trzecia strony odbitki litograficznej będącej w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej: Józef Rychter, *Obrachowanie przepływu wody przez jazy, szluzu i upusty, według nowej metody Wexa oraz wykreślny sposób zastosowania tej metody* (Lwów 1890)

Ilustracja 2. Strona tytułowa książki Gustawa Bisans pt. *Budownictwo: według wykładów* (Lwów 1908)

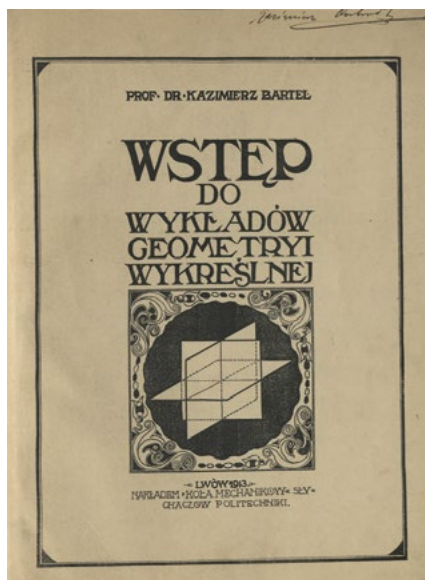

Ilustracja 3. Okładka książki Gustawa Bisansa pt. *Budownictwo: według wykładów*, t. 1 (Lwów 1909)

Elementy dekoracyjne występują jeszcze na 4 stronach tytułowych skryptów. Przybierają formę skromnie zdobionych ramek. Spośród nich wyróżnia się szczególnie strona tytułowa publikacji *Wstęp do geometrii wykreślnej* autorstwa Kazimierza Bartela z 1913 r.

Ilustracja 4. Strona tytułowa książki Kazimierza Bartela pt. *Wstęp do geometrii wykreślnej* (Lwów 1913)

Wydanie skryptów było procesem, w którym prace redakcyjne nie przebiegały jednolicie. Spośród 26 egzemplarzy, tylko 4 zawierają informacje, na podstawie których można odtworzyć przebieg prac redakcyjnych.

W roku 1899 Józef Kubala i Franciszek Jakubik, słuchacze Politechniki, wspólnie opracowali i wydali wykłady Thulliego *Mosty kratowe i żelazne filary kratowe*. W skrypcie umieszczone są dwa wstępy, pierwszy napisany przez wydawców, drugi przez Thulliego. W pierwszym ze wstępów Kubala i Jakubik opisują ścisłą współpracę z profesorem podczas spisywania wykładu. Thulli na bieżąco nadzorował i sprawdzał treść skryptu. W tym wstępie podziękowano również koledze, Franciszkowi Beinkoffowi, za wykonanie rysunków bez oczekiwania wynagrodzenia. Współpraca była tak owocna, że w ciągu pół roku skrypt był już gotowy do druku.

W drugim wstępie, napisanym przez Thulliego, podkreśla zaangażowanie Kubali w tworzenie skryptu. Thulli opisuje jego pracę jako żmudną i wymagającą dużej dokładności. Docenił staranność Kubali oraz to, że poświęcił wiele czasu na wyszukiwanie odpowiednich rysunków zgodnie z jego wskazówkami. Autor zaznacza także pilność i potrzebę wydania skryptów, jednocześnie uznając, że publikacja nie wyczerpuje w pełni omawianych zagadnień. W dacie podpisu, 15 lipca 1899 r., można dopatrywać się sugestii, że skrypt był gotowy dla studentów rozpoczynających naukę w październiku roku akademickiego 1899/1900.

Franciszek Jakubik pełnił podobne funkcje w książce *Budowa dróg: projektowanie komunikacji, roboty ziemne, budowa dróg*, wydanej w latach 1900–1902 na podstawie wykładów Karola Skibińskiego. Objął rolę redaktora technicznego i merytorycznego, co stanowiło istotny wkład w publikację. Warto zauważyć, że ta książka różni się od standardowego skryptu, będąc kompilacją wykładów Karola Skibińskiego, fragmentów z książki Rychtera *Projektowanie komunikacji, roboty ziemne. Budowa dróg* z 1890 r., oraz treści z *Strassenbaukunde* autorstwa Ferdinanda Loewe z 1895 r. Franciszek Jakubik wprowadził liczne poprawki redaktorskie, mając ambicję przekształcenia tego wydania w podręcznik. Ponadto, do uzupełnienia publikacji wykorzystano treści artykułów z dostępnych czasopism technicznych. To zróżnicowane źródło informacji świadczy o staranności i kompleksowości pracy redaktorskiej, mającej na celu stworzenie wszechstronnego i wartościowego podręcznika dla czytelników.

Kolejny skrypt, którego informacje zawarte we wstępie rzucają światło na przyczynę napisania publikacji to *Projektowanie komunikacji, roboty ziemne, budowa dróg* autorstwa Rychtera, wydanej w 1890 r. Jest to nowe i poszerzone wydanie skryptu wydane w 1877 r. Rychter określił wcześniejsze wydanie jako jedynie szkice i notatki z wykładów, skierowane głównie do studentów. Powołanie III Katedry Inżynierii w Szkole Politechnicznej spowodowało, że Rychter zaprzestał wykładania tego przedmiotu. Mimo to, pragnął pozostawić po sobie ślad, dlatego dokończył spisywać wykłady, które odbyły się w pierwszych dwóch miesiącach nauki.

Niemniej, według jego oceny, ta praca również nie wyczerpuje w pełni tematu. Rychter dziękuje wszystkim autorom rysunków, lecz z nazwiska wymienia tylko Onufrego Piekarskiego, podkreślając jego pracę jako korektora.

Ostatnią publikacją, która dostarcza cennych informacji, jest *Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej* autorstwa Kazimierza Bartla, wydana w 1913 r. Autor zaznacza, że poświęcił na opracowanie tego materiału niewiele czasu i skrypt

nie wyczerpuje całego tematu. Korektę tekstu i rysunków przeprowadził Antoni Plamitzer, będący wówczas asystentem.

Wstępy również zawierają informacje dotyczące czasu, jaki został poświęcony na napisanie skryptów. W jednym ze wstępów podkreślono, że tylko dobra współpraca między wykładowcą a innymi osobami zaangażowanymi w proces redakcyjny pozwoliła na napisanie i wydanie skryptu w zaledwie pół roku. Jednakże, nie zawsze proces układał się równie sprawnie. *Wstęp do geometrii wykreślnej* Bartla, pomimo planów wydania go w 1912 r., został ostatecznie opublikowany rok później¹³.

Częścią wspólną była ścisła współpraca między profesorami a osobami, które redagowały i najprawdopodobniej również spisywały te teksty. Po naniesionych poprawkach tekst był ponownie przepisywany. Pozostawiano miejsca na rysunki, które były wykonywane przez inne osoby. Następnie w pracowni litograficznej wykonywano odbitki i drukowano je.

Zanim trafiły do odbiorcy, pozostało jeszcze dokonać oprawy publikacji. Wszystkie skrypty są oprawione. Najwięcej z nich posiada oprawy marmurkowe – 11 woluminów, kolejnych 8 ma okładki z łamanym grzbietem, 1 wolumin ma okładkę z naklejoną na tekturę stroną tytułową. Tylko jedna oprawa jest twarda, z tłoczoną ramką, autorem oraz tytułem. Co do pozostałych, nie można określić, jakie miały oryginalne oprawy, ponieważ zostały im nadane nowe okładki.

Liczba odbitek litograficznych według zawartości

Tematyka podejmowana w skryptach	Liczba
Budownictwo lądowe	20
Budownictwo wodne	5
Matematyka	1

Pośród odbitek litograficznych najwięcej jest skryptów wykładów (15 tytułów), ilustracji w osobnym woluminie (9 egzemplarzy), 1 repetytorium i 1 streszczenie. *Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej* autorstwa Kazimierza Bartla stanowi unikalny przykład, gdzie profesor opracował ćwiczenia, a następnie uzupełnił je teorią, uznając, że jedynie taka forma będzie skutecznym wprowadzeniem do jego wykładów. Zalecał, aby przyszli studenci, pozbawieni solidnej podstawy teoretycznej, sięgnęli po to repetytorium. Miało to ułatwić im zrozumienie jego późniejszych wykładów, tworząc solidną bazę wiedzy i umożliwiając bardziej efektywne przyswajanie zagadnień z zakresu geometrii wykreślnej.

Obrachowanie przepływu wody przez jazy, szluzy i upusty Rychtera z 1890 r. jest streszczeniem książki Gustawa Wexa *Hydrodynamic* wydanej w 1888 r. W skrypcie autor umieścił jedynie nową metodę Wexa. Przeredagował ją, aby forma była przystępna dla początkujących praktyków i studentów. Uwzględnił w niej przykłady wszystkich obliczeń, które sam opracował i jego zdaniem mogą przydać się praktykantowi.

W proces pomocy studentom w kompletowaniu notatek z wykładów włączyły się organizacje studenckie. Była to cecha charakterystyczna dla organizacji

¹³ *Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1911/12*, Lwów 1912, s. 14, [on-line:] <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/36179/browse#page/16> – 31.10.2023.

nie tylko we Lwowie, ale również dla innych miast akademickich w tym Krakowa, Warszawy i Wilna.

W Galicji drugim ośrodkiem akademickim był Kraków, dlatego na wzór Towarzystwa Bratniej Pomocy, organizacji pomocowej działającej w Krakowie przy Uniwersytecie Jagiellońskim, również przy lwowskiej uczelni technicznej powstało w roku 1861 Towarzystwo Bratniej Pomocy Akademii Technicznej. Często organizacje studenckie prosiły wykładowców o dodatkowe wykłady – w formie powtórek z danego zagadnienia.

Na ich podstawie studenci kompletowali swoje notatki. Jednak podjęte próby okazały się niewystarczające. Początkowo w swych działaniach organizacja skupiała się tylko na pomocy finansowej. Z czasem rozszerzyła zakres działań o publikowanie skryptów¹⁴.

Pierwsza tego typu publikacja *Geodezya* D. Zbrożka wydana została w roku 1872. Wykłady zostały spisane przez studentów: Z. Demianowskiego, M. Ebenberga, A. Kevössa i A. Semkowicza. Skrypty wydawane przez wydawnictwo Bratniej Pomocy i oddolne inicjatywy studentów zapewniły materiały do studiowania na Politechnice Lwowskiej przez okres 20 lat. Do roku 1893, kiedy to uczelnia podjęła się wydawać podręczniki, studencka organizacja Bratnia Pomoc wydała 43 tytułów skryptów profesorów uczelni w formie odbitek litograficznych¹⁵. Podejmowana w nich tematyka dotyczyła zagadnień poruszanych na wszystkich wydziałach. Było to: budownictwo, architektura, ekonomia, mechanika, geologia, chemia.

Drugą organizacją studencką, która zaangażowała się w drukowanie skryptów, było Koło Mechaników słuchaczy Politechniki Lwowskiej. Udział w wydawanych drukach był niewielki, ale wśród „poważnych” publikacji znalazł się skrypt z roku 1910 pt. *Teoria silników cieplnych: według wykładów prof. T. Fiedlera*, opracowany przez Bogdana Stefanowskiego. W 1913 r. ukazał się także skrypt *Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej* autorstwa Kazimierza Bartla.

Organizacja uzyskała zgodę Bartla na wydrukowanie tego tytułu, aby dochód ze sprzedaży mógł zostać przeznaczony na zasilenie funduszy Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej. Warto zauważyć, że sam autor, Bartel, zastrzegł sobie prawo do przedruku tego materiału¹⁶.

Koszty związane z wydaniem tego skryptu były bardzo wysokie. Z raportu za rok akademicki 1909/10 wynika, że prawie 30% wydatków Koła Mechaników zostało pochłoniętych przez produkcję skryptów¹⁷. To świadczy jedynie o bardzo ograniczonych środkach finansowych, którymi dysponowała ta organizacja. To przedsięwzięcie finansowe było na tyle kosztowne, że w kolejnym roku akademickim Koło Mechaników zdecydowało się nie wydawać żadnego skryptu¹⁸. Podobnie

---

14 *Księga pamiątkowa Towarzystwa „Bratniej Pomocy” słuchaczy Politechniki we Lwowie*, Lwów 1897, s. 31, [on-line:] <https://delibra.bg.polsl.pl/dlibra/show-content/publication/edition/1343?id=1343> – 8.12.2022.

15 Tamże, s. 129–132.

16 K. Bartel, *Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej*, Lwów 1913, s. IV.

17 *Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1909/10*, Lwów 1910, s. 12, [on-line:] <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/36051/browse#page/14> – 31.10.2023.

18 *Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1910/11*, Lwów 1911, s. 4, [on-line:] <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/36178/browse#page/6> – 31.10.2023.

było w przypadku wydania *Wstępu do wykładów* autorstwa Bartla w 1913 r. Wydatki związane z drukiem tej publikacji absorbowwały niemal 20% wszystkich wydatków Koła Mechaników z roku 1912¹⁹.

Duże zainteresowanie skryptami wydawanymi przez studentów oraz członków Towarzystwa Bratniej Pomocy Akademii Technicznej, spowodowało że wykładowcy tej uczelni wyszli z inicjatywą publikacji pomocy dydaktycznych o szerszym zasięgu. Decyzję tę podjęli akademicy w roku 1893, blisko 20 lat po zapoczątkowaniu przez organizację studencką regularnego wydawania skryptów w technice litograficznej. Uchwała kolegium profesorów w 1893 r. dotyczyła podjętej decyzji o wydawaniu książek, głównie podręczników w serii wydawniczej „Biblioteka Politechniczna”. Wydana w roku 1892 publikacja *Podręcznik teorii mostów: belki proste statycznie niewyznaczalne. Dla inżynierów i słuchaczy szkół politechnicznych* autorstwa Thulliego spotkała się z dobrym przyjęciem wśród studentów. Wydana nakładem autora, była ona pierwszą publikacją w serii „Biblioteka Politechniczna”. Wkład Komisji Wydawnictw Biblioteki Politechnicznej ograniczył się do „rozpisania przedpłaty i poparcia moralnym”²⁰. Z Ministerstwa uzyskano subwencje na finansowanie dalszych wydań w serii. Przychylne recenzje i stałe finansowanie miały za cel ośmielić kadrę do większego publikowania prac naukowych²¹.

Spośród odbitek litograficznych autorstwa profesorów Politechniki Lwowskiej wydanych w serii Biblioteka Politechniczna, w zbiorach BPK jest sześć egzemplarzy. Autorem pięciu publikacji jest Thulli a jednej Rychter. Wszystkie one stanowią materiał uzupełniający do tekstu. Wydane zostały w formie zadrukowanych jednostronnie kart tablic z rysunkami technicznymi. Niewątpliwie wsparcie finansowe sprawiło, że zmieniła się koncepcja wydawania publikacji autorstwa profesorów Szkoły Politechnicznej. W miejsce skryptów publikowane były podręczniki.

Wsparcie finansowe znacząco wpłynęło na jakość wydania. Dołożono dużych starań aby ilustracje były wykonane i wydrukowane według wysokich standardów jakości. Publikacje składały się z dwóch woluminów. Pierwszy zawierał tekst wraz z ilustracjami, wydrukowany czcionkami. Drugi wolumin to odbitka litograficzna, przedstawiająca w całości rysunki. Charakteryzują się one precyzją, dokładnością i zawierają wiele szczegółów. Przykładem jest publikacja *Roboty wodne. Część 1: Pomiarы wodne, rowy i kanały* Rychtera z 1894. Wykonanie odbitek litograficznych zlecono Zakładowi Fotograficzno-Litograficznemu J.B. Obernettera w Monachium. W zbiorach BPK jest zaledwie 6 albumów, stanowiących dodatek do tekstu głównego wydanych w serii „Biblioteka Politechniczna” będących odbitką litograficzną.

Wydania litograficzne skryptów, których proces wydawniczy był nadzorowany przez studentów lub samych autorów, różnią się znacząco od tych wydanych w serii „Biblioteka Politechniczna”. Większe nakłady finansowe wpłynęły na jakość oraz sposób, w jaki zostały one wydane i wydrukowane. Różnice te są widoczne zarówno w treści, jak i w materiale dodatkowym, zwłaszcza ilustracjach, schematach, wykresach i rysunkach technicznych.

---

19 *Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1911/12*, dz. cyt., s. 15.

20 M. Thullie, *Podręcznik teorii mostów*, Lwów 1892, s. IV.

21 W. Zajączkowski, *C.K. Szkoła Politechniczna we Lwowie*, Lwów 1894, s. 126, [on-line:] <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5408/edition/5190/content> – 9.12.2022.

W przypadku litograficznych skryptów, wydanych bez wsparcia finansowego z Ministerstwa Wyznań i Oświaty, ilustracji jest znacznie mniej. Porównując rysunki znajdujące się w tekście i te umieszczone w osobnym woluminie jako dodatek, różnice w jakości wykonania są znaczące. Te, które zostały umieszczone w osobnym woluminie, są wykonywane starannie, z większą precyzją i dbałością o szczegóły.

W odbitkach litografowanych wydawanych sumptem autora lub asystentów, materiał pomocniczy nie wzbogacał znacząco publikacji, ponieważ liczba tablic wahała się od kilkunastu do 60. Natomiast w książkach wydanych w serii „Biblioteka Politechniczna”, liczba tablic była znacznie większa, oscylując między 85 a 220. To świadczy o znacznie większych możliwościach finansowych oraz staranności wydawniczej przy produkcji publikacji w ramach tej serii.

Trudno też wskazać czy cena za skrypty w pełni pokrywała koszty druku oraz jak przedstawiała się na tle innych wydań litograficznych. Spośród wszystkich odbitek cena napisana jest tylko na 8 egzemplarzach.

Tytuł	Autor	Rok wydania	Cena
<i>Przyczółki i filary kamienne mostów drewnianych i żelaznych</i>	M. Thullie	1891	2 złote
<i>Mosty blaszane</i>	M. Thullie	1893	5 złote
<i>Mosty drewniane. Zeszyt 2: Mosty kratowe i rozporowe</i>	M. Thullie	1898	5 złotych
<i>Mosty sklepione</i>	M. Thullie	1902	12 (koron), 60 (halerzy) ręcznie naniesiona cena nie wiem jaka waluta
<i>Mosty kratowe żelazne. Zeszyt 2</i>	M. Thullie	1906	13 koron 50 hal.
<i>Mosty kamienne</i>	M. Thullie	1908	39 (koron), 60 (halerzy) ręcznie naniesiona cena nie wiem jaka waluta
<i>Wykłady statyki budowli</i>	J. Bogucki	1911	25 koron
<i>Mosty drewniane. Część 1: Mosty belkowe i jarzma</i>	M. Thullie	1913	12 koron 50 hal.

W procesie wydawniczym nie wykazano dużej dbałości o to aby na stronie tytułowej zamieścić informację, w których zakładach wykonano odbitki. Spośród 27 egzemplarzy znajdujących się w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej tylko na 6 wymienione zostały 3 instytucje, w których wydrukowano publikacje. Na ziemiach polskich były to: Zakład „Litografia Promień”, „Litografia A[ntonii] Przyszlak” oraz Zakład Litograficzny Ant. Pluttera. W każdym z tych zakładów wydrukowano po 2 tytuły. Z informacji zawartych we wstępie do publikacji *Roboty wodne. Część 1: Pomiary wodne, rowy i kanały* Rychtera z 1894 r. dowiadujemy się, że w tej publikacji atlas i rysunki do tekstu zostały wykonane przez firmę Obernetter z Monachium. W pozostałych publikacjach nie ma informacji o zakładzie, w którym odbitka została wykonana.

Informacja o nakładzie umieszczona jest tylko w 2 egzemplarzach. Publikację *Mosty kratowe żelazne i filary kratowe* Thulliego wydano w 1899 w nakładzie 200 odbitek.

W roku akademickim 1899/1900 Thullie wykładał na dwóch wydziałach (Inżynieryjnym oraz Budownictwa lądowego) przedmiot budownictwo dla

studentów III, IV i V roku²². Według danych w tym roku akademickim na tych kierunkach studiowało 332 studentów roku III, IV i V²³. Na podstawie tych informacji można sformułować przekonanie, że wydrukowana liczba skryptów poprawiła znacząco dostęp do materiałów dydaktycznych, mimo że nie pokryła pełnego zapotrzebowania.

Liczba egzemplarzy jest też oznaczona na publikacji *Projektowanie komunikacji, roboty ziemne, budowa dróg* Rychtera z roku 1890. Autor wykładał budownictwo wodne na wydziale Inżynierii, dla studentów IV i V roku. Dostępne informacje nie podają liczby studentów na tym wydziale w interesującym nas czasie, dlatego nie można się odnieść do tego, w jakim stopniu liczba 120 odbitek zaspokoiła potrzeby studentów.

Na pytanie, dlaczego skrypty były wydawane w formie odbitek litograficznych uzyskujemy odpowiedź we wstępie książki, w której autor Jan Bogucki pisze, że zostały one „wydane w tej formie jedynie ze względów technicznych”²⁴. Względy techniczne, na które wskazał autor dotyczyć mogły techniki wykonania rysunków technicznych. Często stanowiły one materiał dodatkowy do tekstu, publikowany w osobnym tomie. Liczba rysunków wahała się od kilkunastu do kilkudziesięciu²⁵. Tego rodzaju materiał ilustracyjny bardzo wzbogacał wartość merytoryczną skryptów. Autorzy mogli sobie pozwolić na tak dużą ich liczbę, również dlatego, że koszty ich sporządzenia były bardzo niskie²⁶. W czasach przed wynalezieniem litografii do tworzenia ilustracji wykonanych za pomocą techniki miedziorytniczej potrzebna była osoba z wysokimi kwalifikacjami, która poświęcała wiele czasu na ich wykonanie. Przy odbitce litograficznej proces i nakład był minimalny. Każdy kto umiał sporządzić rysunek techniczny, mógł zostać ich twórcą.

Wszystkie odbitki litograficzne, które są w zbiorach BPK nie wykazują zniszczeń ani dużych śladów użytkowania. Na 12 egzemplarzach są odręcznie wprowadzone notatki użytkowników, są to głównie obliczenia oraz krótkie notatki przy tekście.

Pałace zapotrzebowanie na materiały dydaktyczne do studiowania w Szkole Politechnicznej spowodowało, że jako pierwsza organizacja na uczelni z inicjatywą publikowania tychże materiałów wyszła Bratnia Pomoc Akademii Technicznej. Studenci i asystenci wnieśli duży wkład w wydawanie odbitek litograficznych. Ich udział w procesie wydawniczym często był określony na stronie tytułowej lub we wstępie. Korektę, a często też pomoc finansową, oferowali sami profesorowie, autorzy tekstów skryptów. Zapotrzebowanie było tak duże, że często skrypty wychodziły

---

22 *Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1899/1900*, Lwów 1899, s. 37, 40, [on-line:] <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/doccontent?id=5294> – 30.11.2023.

23 *Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1900/1901*, Lwów 1900, s. 61, [on-line:] <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/plain-content?id=3849> – 30.11.2023.

24 J. Bogucki, *Wykłady statyki budowlanej w Lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 1*, Lwów 1911, przedmowa.

25 M. Thullie, *Mosty drewniane. Część 1: Mosty belkowe i jarzma. B. Atlas*, Lwów 1913, 85 rysunków.

26 J.J. Bogucki, *Fotografia na początku XX stulecia*, „*Wszechświat*” 1901, t. XX, nr 39 (1018), s. 610, [on-line:] <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=93047&from=publication> – 8.12.2022.

w dużym pośpiechu. Józef Rychter pisze we wstępie: „większa połowa tego skryptu była wydrukowana w 1877. Wówczas uważałem go jako szkice i notatki przeznaczone wyłącznie dla słuchaczy, które należało wydać z największym pośpiechem”²⁷.

Przez ponad 20 lat to odbitki litograficzne wypełniały lukę materiałów dydaktycznych do studiowania. Duże zapotrzebowanie na nie i popularność jaką zyskała ta forma wydawnicza spowodowała, że profesorowie sami podjęli się pisania podręczników, inicjując tym samym pracę naukową nie tylko na polu dydaktycznym.

Bibliografia podmiotowa

- Bartel K., *Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej*, Lwów 1913.
 Bisans G., *Budownictwo: według wykładów*, Lwów 1908.
 Rychter J., *Projektowanie komunikacyj, roboty ziemne, budowa dróg*, Lwów 1890.
 Thullie M., *Mosty drewniane. Część 1: Mosty belkowe i jarzma. B. Atlas*, Lwów 1913.
 Thullie M., *Mosty kratowe żelazne i filary kratowe*, Lwów 1899.
 Thullie M., *Podręcznik teorii mostów*, Lwów 1892.
 Thullie M., *Przyczółki i filary kamienne mostów drewnianych i żelaznych*, Lwów 1891.

Bibliografia przedmiotowa

- Bogucki J., *Wykłady statyki budowlnej w Lwowskiej Szkole Politechnicznej. Cz. 1*, Lwów 1911.
 Boguski J.J., *Fotografia na początku XX stulecia*, „Wszechświat” 1901, t. XX, nr 39 (1018), [on-line:] <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=93047&from=publication> – 8.12.2022.
 Górska A., *Lwowiana w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej. Analiza najstarszych inwentarzy przybytków (1946–1961)*, „Biblioteka” 2010, nr 14 (23), s. 247–259, [on-line:] <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/b/article/view/176> – 30.11.2023.
Księga pamiątkowa Towarzystwa „Bratniej Pomocy” słuchaczy Politechniki we Lwowie, Lwów 1897, [on-line:] <https://dlibra.bg.polsl.pl/dlibra/show-content/publication/edition/1343?id=1343> – 8.12.2022.
 Kwiatkowska M., *Warszawskie edycje podręczników medycznych w XIX i na początku XX wieku*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2011, r. 4, nr 1 (7), [on-line:] [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Forum_Bibliotek_Medycznych/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_\(7\)/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_\(7\)-s234-249/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_\(7\)-s234-249.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Forum_Bibliotek_Medycznych/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_(7)/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_(7)-s234-249/Forum_Bibliotek_Medycznych-r2011-t4-n1_(7)-s234-249.pdf) – 8.12.2022.
 Mylik M., *Życie i dorobek naukowy ks. Stefana Pawlickiego CR (1839–1916)*, [w:] *Ks. Stefan Pawlicki CR: Człowiek nauki i wiary w służbie odnowy społecznej i duchowej*, red. W. Mleczko, Kraków 2016, s. 11–48, [on-line:] http://biblioteka.xcr.pl/wp-content/uploads/2019/01/DKP_14_Pawlicki_2016.pdf – 8.12.2022.
Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1899/1900, Lwów 1899, [on-line:] <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/doccontent?id=5294> – 30.11.2023.
Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1900/1901, Lwów 1900, [on-line:] <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/plain-content?id=3849> – 30.11.2023.

27 J. Rychter, *Projektowanie komunikacyj, roboty ziemne, budowa dróg*, Lwów 1890, s. II.

Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1909/10, Lwów 1910, [on-line:] <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/36051/browse#page/14> – 31.10.2023.

Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1910/11, Lwów 1911, [on-line:] <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/36178/browse#page/6> – 31.10.2023.

Sprawozdanie Koła Mechaników Słuchaczy Politechniki Lwowskiej za rok administracyjny 1911/12, Lwów 1912, [on-line:] <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/36179/browse#page/16> – 31.10.2023.

Tomaszewski W., *Warszawskie edytorstwo muzyczne w latach 1772–1865*, [w:] *Szkice o kulturze muzycznej XIX wieku*, t. 5, red. Z. Chechlińska, Warszawa 1984, s. 93–159.

Wójcik W., *Ks. Stanisław Celestyn Puławski (1866–1937)*, „Prawo Kanoniczne” 1975, r. 18, nr 1–2, s. 185–209, [on-line:] http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny-r1975-t18-n1_2/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny-r1975-t18-n1_2-s185-209/Prawo_Kanoniczne_kwartalnik_prawno_historyczny-r1975-t18-n1_2-s185-209.pdf – 8.12.2022.

Zajączkowski W., *C.K. Szkoła Politechniczna we Lwowie*, Lwów 1894, [on-line:] <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5408/edition/5190/content> – 8.12.2022.

Netografia

Alois Senefelder Invents & Develops Lithography, Jeremy Norman’s HistoryofInformation, [on-line:] <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=436> – 8.12.2022.

The Engines of Our Ingenuity, University of Houston, [on-line:] <https://www.uh.edu/engines> – 5.12.2022.

Российская государственная библиотека [katalog Rosyjskiej Biblioteki Państwowej, [on-line:] <https://search.rsl.ru> – 8.12.2022.

Streszczenie

Wraz z systematycznym wzorem liczby studentów na Politechnice Lwowskiej zwiększyło się zapotrzebowanie na materiały dydaktyczne. Zanim pojawiły się podręczniki autorstwa profesorów uczelni, studenci wyszli z inicjatywą drukowania wykładów. Wspólnymi siłami zaczęto wydawać litografowane odbitki wykładów w formie skryptów. W artykule podjęto próbę charakterystyki skryptów wydanych w formie odbitek, które znajdują się w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej. Na podstawie kilkudziesięciu egzemplarzy wskazano osoby odpowiedzialne za redakcję tekstów i rysunków oraz ich udział w procesie wydawniczym. Bardzo duży udział w rynku wydawniczym na Politechnice Lwowskiej miała organizacja studencka – Bratnia Pomoc, dzięki której przez blisko 20 lat wypełniano lukę w tym zakresie, zanim na rynku pojawiły się podręczniki akademickie.

Słowa kluczowe: Politechnika Lwowska, odbitki litograficzne, skrypty, podręczniki akademickie, studenci, edukacja szkół wyższych w XIX wieku

Lithographic prints of scripts by professors of the Lviv University of Technology in the collections of the Cracow University of Technology Library

Abstract

As the number of students at the Lviv Polytechnic, increased steadily, the demand for teaching materials increased steadily. Before proper textbooks written by the university's professors, the students themselves took the initiative to print lectures. They were joined by the professors and together they began to publish lithographed prints of lectures in the form of scripts. The aim of the article is to characterise the scripts issued in the form of prints that can be found in the collection of the Cracow University of Technology Library. On the basis several dozen copies, the persons responsible for the editing of texts and drawings have been indicated. An extensive share of the publishing market at the Lviv Polytechnic had a student organisation, Bratnia Pomoc, which for nearly 20 years filled the gap before academic textbooks appeared on the market.

Keywords: Lviv Polytechnic, print lectures, lithographed prints, textbook, Lviv Polytechnic professors, students, 19th century education